

Kmalu po njegovi preselitvi v Ljubljano so gospodje na Vrhniki sklenili, da bi Ivan zaradi svojega risarskega talenta moral v šole, in sicer v realko. Na Veliki šmaren 1888 so priredili na Mirkah na Kotnikovem dvorišču tombolo z dobitki, ki so jih zbrale rodoljubne vrhniške dame. Tombola, ki je vrgla čistih 100 gld., naj bi bila »prva pomoč« za Ivanovo šolanje. Denar je prevzela gospa sodnikova, ki naj bi naši materi izplačevala mesečnih 5 gld. — O tej podpori in njenem izplačevanju bi se dalo napisati posebno poglavje.

Ko so tako položili »temelj« za Ivanovo šolanje, je bilo potrebno poiskati za Ivana stanovanje v Ljubljani. To skrb so prepustili materi. Bilo je čisto naravno, da je mati koj pomislila na strica Šimna. Šla je v Ljubljano in po dolgotrajnem nagovarjanju, prošnjah in obljubah je pregovorila strica in teto, da sta obljubila Ivanu stanovanje in hrano za mesečnih 10 gld. In tako se je jeseni 1888 znašel Ivan pri stricu Šimnu, a se je koj izkazalo, da Ivanu pri stricu ne bo obstanka. Uršula je bila gospodar v hiši, in stric Šimen se ji ni upal ugovarjati. A Uršula je gledala na Ivana s hudobnim očesom in nerazumljivim sovraštvom. In stric Šimen je seveda potegnil z njo. Ivan ni slišal nikdar prijazne besede, kričala sta nad njim, preklinjala njega in njegove, pustila ga stradati in stric ga je pri vsaki priložnosti pobožal s svojo težko roko. Zunanji povod za to sovražno početje je bila Ivanova bolestna slabost, da je posteljo močil. Ta slabost ga je spremljala tudi v poznejših letih, in Ivan je zaradi tega mnogo trpel, moralno in fizično.

Par dni po prvih božičnih počitnicah je prišel Ivan domu, prezebel in sestradan. Povedal je, da ga je stric zapodil iz stanovanja. Že drugo jutro sta se napotila z materjo nazaj v Ljubljano. In mati mu je našla stanovanje pri trzinski slavnikarici Ani Marješič na Poljanskem nasipu št. 13. Na tem stanovanju je ostal Ivan do velikih počitnic 1892.

Stricu Šimnu je kmalu potem umrla žena Uršula. Čeprav mu je bilo čez 60 let, se je kmalu po drugič oženil. Tudi druga žena je umrla pred njim. Kdaj je umrl stric Šimen, tega bi ne vedel povedati. Vsekakor pa po letu 1901, ko sem se preselil v Sarajevo.

V svojih spisih se Ivan bridko, pa tudi zlobno spominja strica Šimna. Svojo epizodo kot njegov stanar opisuje v že omenjeni črtici »Stric Šimen« (XVIII, str. 349), prav groteskno sliko o njem in o njegovi drugi ženi pa daje v noveli »Na pragu« (VII, str. 265).

Karlo Cankar

NEKAJ O CANKARJEVEM PREDAVANJU »OČIŠČENJE IN POMLAJENJE«

Med predavanji, ki jih je imel Cankar v tržaškem izobraževalnem delavskem društvu »Ljudski oder« za tamkajšnji proletarijat, je po svojem pomenu in ostrih polemikah, ki jih je povzročilo posebno v socialističnem tisku, gotovo najznamenitejše »Očiščenje in pomlajenje«. Pobuda zanj je sicer prišla iz Trsta, a temo si je Cankar izbral sam. Že 10. marca 1918, mu je namreč pisal v imenu društva njegov tajnik Ferdo Kleinmayr (Plemič) in ga povabil na »enkratno javno predavanje«, pri katerem mu je izbira predmeta povsem svobodna. Ker Cankar ni takoj odgovoril, mu je 16. marca ponovno pisal predsednik društva dr. Josip Ferfolja in mu konkretno predlagal, naj bi predaval v mesecu aprilu ali maju. Obenem ga je še prosil za naslov predavanja in za čas, ko bi mogel priti v Trst, kajti to predavanje bi bilo vključeno v večji cikel predavanj na »Ljudskem odru«. Dr. Ferfolja se je obvezal tudi, da mu priskrbi prepustnico pri politični oblasti in poravna stroške. V pripisu

ga nato vabi, naj bi bil pripravljen že za april. Cankar je sedaj najbrž hitro pritrdilno odgovoril, zakaj že 3. aprila mu piše njegov tržaški dopisovalec, da je omenjeno predavanje določeno za 20. april ob 8. uri zvečer s temo »Očiščenje in pomlajenje«, v Trstu samem pa bo lahko njegov gost. Na rob dopisnice mu je dr. Ferfolja značilno pripisal: NB! Pripravi se pošteno! O Cankarjevem prihodu v Trst so tamkajšnji časopisi že v začetku aprila prinesli novice, kar je povzročilo nemajhno zanimanje ne samo med delavstvom, temveč tudi med tržaško inteligenco. Med drugim ga 11. aprila 1918 z razglednico pozdravlja tudi tržaški pesnik Karel Širok, ki izraža svoje veselje nad name-ravanjem Cankarjevem prihodom v Trst. Zanimivo je, da Cankar, ki je prišel tja en dan pred določenim datumom, predavanja še ni imel do kraja izdelanega. Dopršil ga je šele v stanovanju dr. Ferfolje (Via Vienna 17/1), pri katerem je bil v gosteh, in to v zelo zanimivih okoliščinah.

Dan po predavanju je Cankar rokopis, pisan s svinčnikom (25 četrtink pole), obljubil v dar Karlu Široku, ki ga je v resnici prejel 30. aprila 1918, potem ko ga je dr. Ferfolja dal pretipkati in odposlati socialističnemu listu »Napreju«. Ta ga je objavil kot podlistek od 27. do 29. aprila 1918, s čimer je izzval polemiko s strani ljubljanskih avstromarksistov, pa tudi Cankarjev odgovor z znamenito izjavo o vlogi slovenskega proletariata v boju sloven-skega naroda za neodvisnost in svobodo.

Tekst objave v »Napreju«, ki je ponatisnjen tudi v CZS XIX, 23—34, se v nekaterih podrobnostih razlikuje od rokopisa. Prvič so odpadla vsa številna naglasna znamenja in podčrtovanje besed, ki jih predavanje kar mrgoli, ta so služila za lažje poudarjanje važnih mest pri govoru, medtem ko popravljanj ali črtanj skoraj ni. Dalje je uredništvo »Napreja« tekst nekoliko retuširalo ali izpustilo nekaj besed. Glavna taka mesta so: str. 24. Tisoči in tisoči mladih, življenja željnih in življenja vrednih bitij padajo (rkp: pada); str. 25. Za besedo: glad, slede tri črtice — — —; str. 26. s skrbjo in strahom (rkp: s strahom); str. 27. Posamezni (rkp: Posameznik). V svojem jedru in imenu (rkp: pomenu); str. 28 ... v tej stranki in prosta (rkp: prav ta) zavest mladosti; str. 30. ogledoval (rkp: ogledaval); kot (rkp: kakor) pot iz Ottakringa v Ober-hollabrunn; po svoji osebnosti (rkp: posebnosti); str. 31. ... naroda kmetov in malomeščanov, naroda-proletarcev (rkp: naroda proletarca). Videli so jasno, da mora živeti, (izpuščeno: v narodu in za narod, če sploh hoče živeti.); str. 33. Nikdar se še ni (rkp: Nikdar še se ni); str. 34. ... da nas ta silni vihar (rkp: silni svetovni vihar).

Rokopis Cankarjevega predavanja je bil vsaj še 1926 v lasti Karla Široka, kakor izjavlja pesnik sam (Jutro št. 105, 9. maja 1926.), točen prepis rokopisa pa vsaj še aprila 1945 v rokah pesnikovega brata Alberta Široka.

H koncu bi omenili še manj znano dejstvo, da bi moral Cankar razen v Trstu in Gorici predavati v letih 1907—09 tudi proletariatu v Pulju. Tam je v tej dobi delavski organizator Jože Petejan organiziral »Delavsko izobraževalno društvo«, podobno tržaškemu »Ljudskemu odru« ali kasnejši ljubljanski »Vzajemnosti«. Vendar do teh predavanj ni prišlo, ker je zanje primanjkovalo denarnih sredstev. Cankar pa se je kljub temu v svoji korespondenci z Jožetom Petejanom še vedno zanimal za kulturno gibanje puljskega delavstva. Zal je ta korespondenca danes verjetno uničena, ker jo je nemški okupator v aprilu l. 1941. pri hišni preiskavi Jožeta Petejana v Mariboru odnesel s seboj. Ivan Cankar je bil okoli leta 1907. tudi sotrudnik centralnega glasila avstrijske socialne demokracije »Arbeiter Zeitung«, kakor je zatrjeval Jožetu Petejanu Cankar sam. (Po pripovedovanju J. Petejana 8. XI. 1948.).

Verjetno je Ivan Cankar začel pisati v avstrijsko-nemško socialistično gla-silo, potem ko je prišel v osebni stik z voditelji avstrijske social. demokratske stranke na strankinem zboru na Dunaju v začetku oktobra 1907, ko je na njem obnem z Etbinom Kristanom zastopal Jugoslovansko socialno demokratsko stranko. Do danes je znano samo to, da je v začetku avgusta 1910 izšel v »Ar-beiter Zeitung« vsaj Vidičev prevod Cankarjeve novelete »Mrovec in njegova slava«.

France Dobrovolje